

Тема: фундаментальні питання економіки.

Типи економічних систем

Навчальні цілі

- Сформулювати три основні проблеми, які повинна вирішувати будь-яка економічна система, незалежно від її соціальних характеристик і політичної орієнтації.**
- Показати механізм вирішення цих проблем у різних економічних системах.**

Основні терміни й поняття

Фундаментальні питання економіки: «Що? Як? Хто?»; ринкова система, командна економіка, традиційне суспільство, змішана економіка.

Економічні системи

Структура

Продуктивні сили
(виробництво)

Соціально-економічні відносини

Регулювання економічної системи

Організаційно-економічні відносини

Відносини

Регулювання діяльності виробництва обміну споживання розподілу

За економічними законами і суб'єктивними факторами

Чинник функціонування

Економічний кругообіг
(взаємопов'язаний рух ресурсів, продуктів, доходів)

Фундаментальні питання економіки

ЩО?

ЯК?

ХТО?

Основні проблеми економіки

Що виробляти?

„Голосування”
грошима

Для кого виробляти?

Доходи споживачів

Як виробляти?

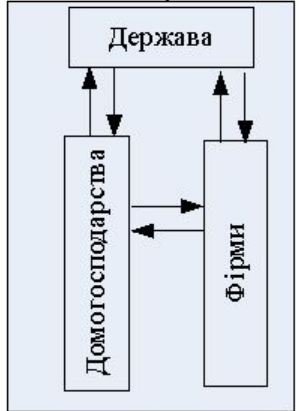
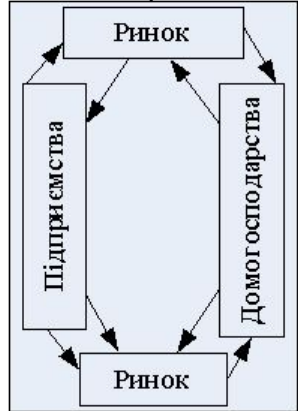
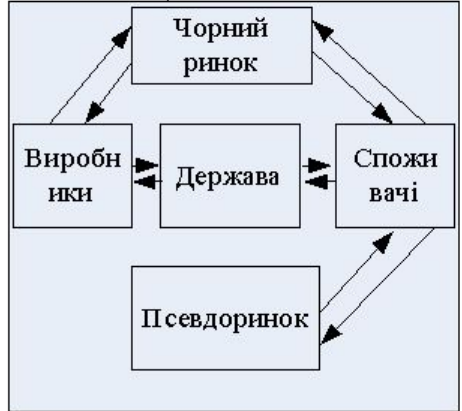
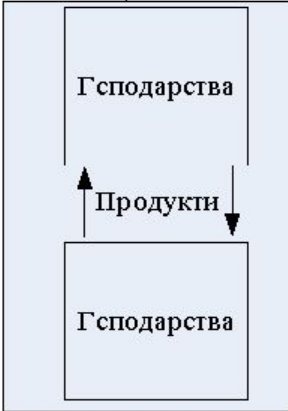
Конкуренція

Типи економічних систем

Традиційна	Планова	Ринкова	Змішана	Перехідна
Природний поділ трудових обов'язків Спадковість при виборі занять Традиційні методи виробництва	Централізм Планування Ієрархія Зрівнялівка	Економічна свобода Конкуренція Автоматизм регулювання	Економічна свобода Конкуренція Автоматичне регулювання Державне втручання	Часткова економічна свобода Конкуренція Часткова автоматизація регулювання Ієрархія

Принципи

Самодостатнє господарство	Державна монополія	Приватна власність і вільна підприємницька діяльність	Співіснування організаційних форм	Структурна перебудова
---------------------------	--------------------	---	-----------------------------------	-----------------------

Типи економічних систем

Суспільство відповідає на ці питання різними способами. Спосіб відповіді суспільства на ці питання і є його економічна система.

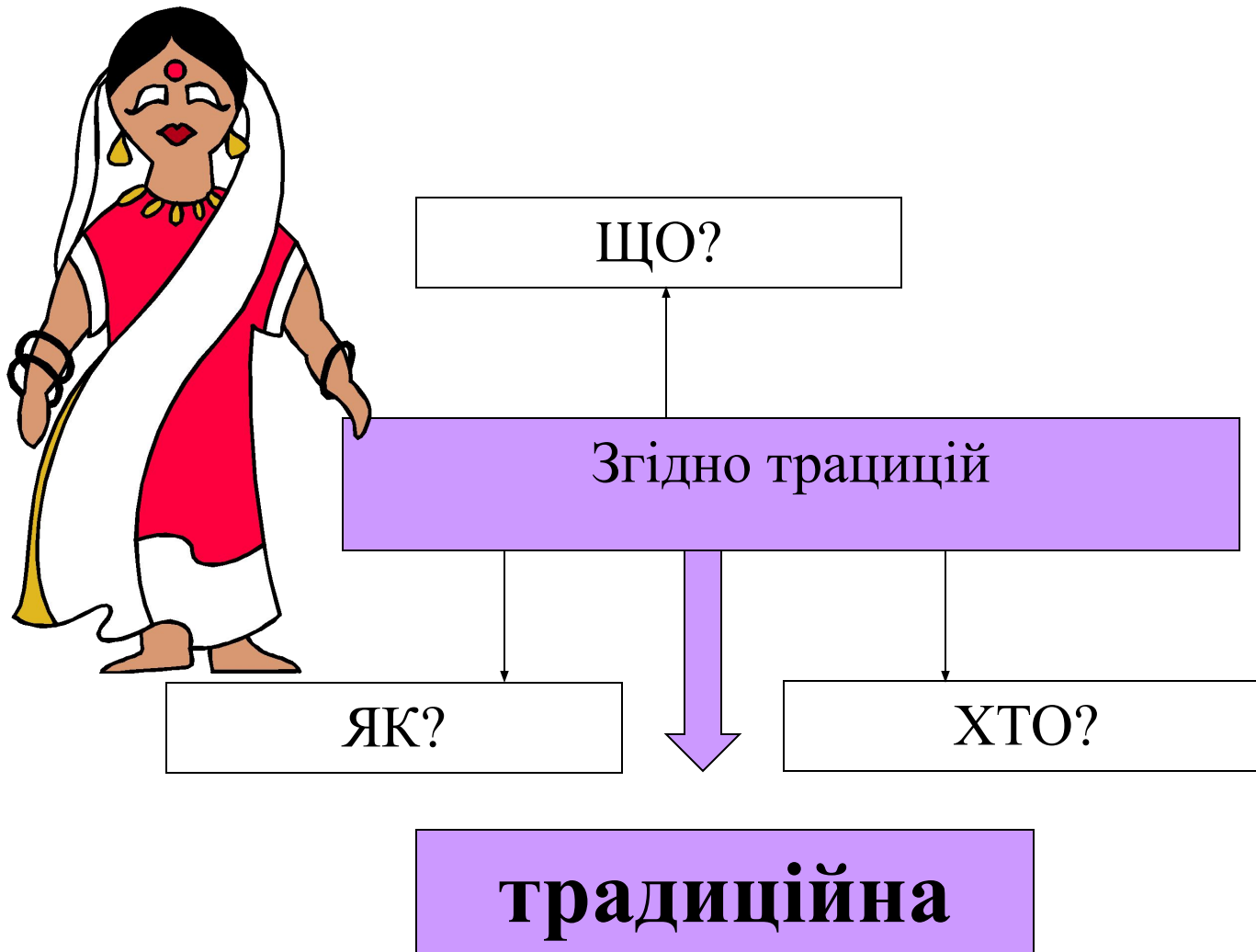
Економічна система – спосіб організації економічної діяльності людей.

Три головні типи економічних систем

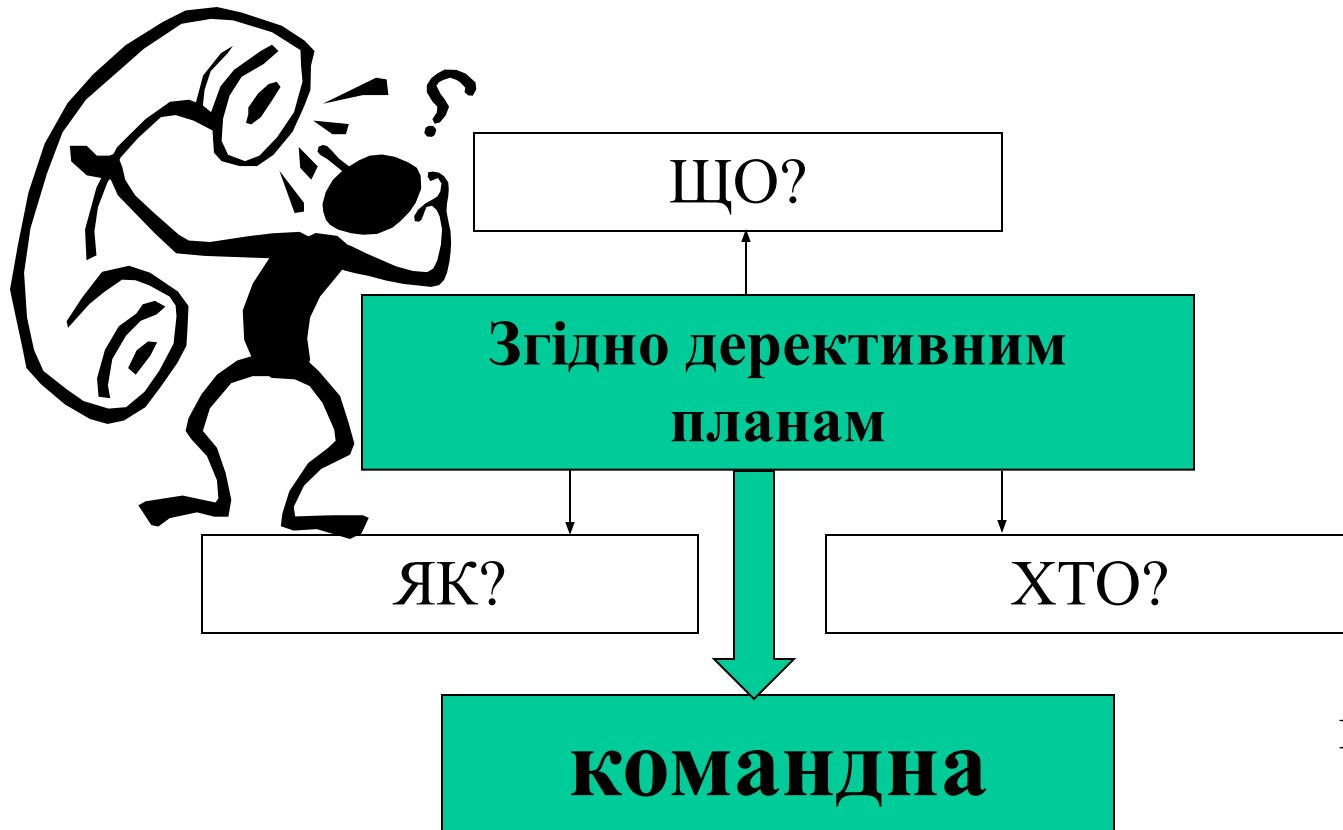
традиційна

командна

ринкова

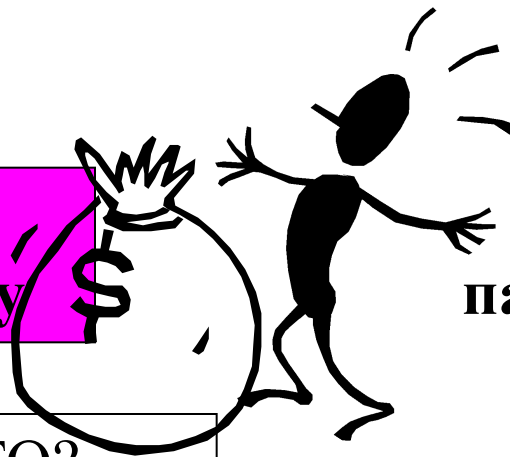
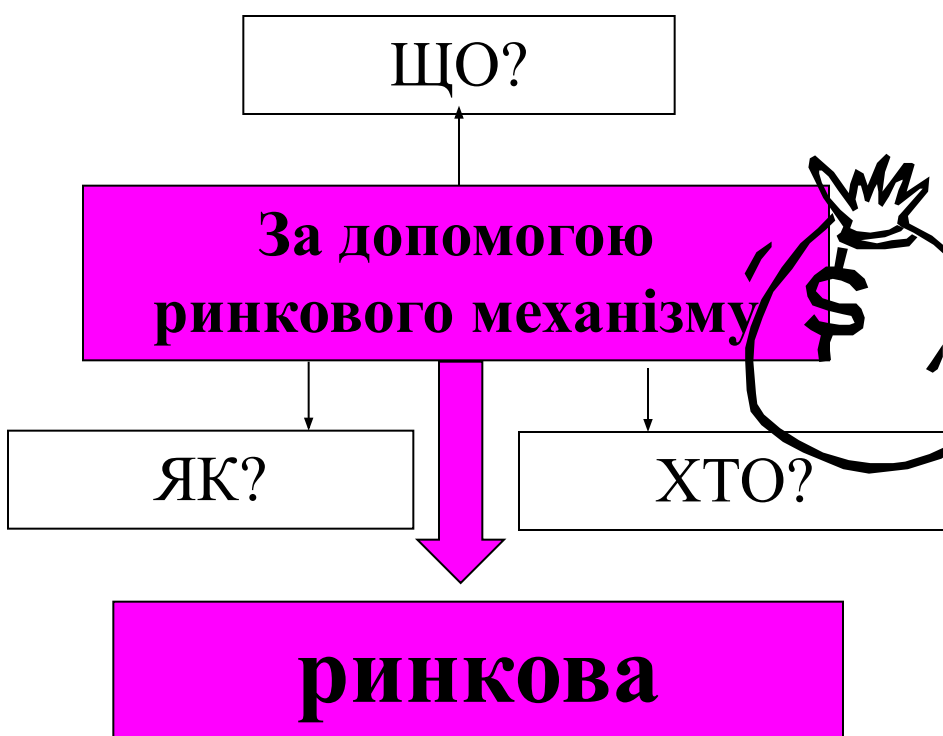

При такій економічній системі досвід, традиції, звичаї визначають практичне використання природних ресурсів

Ця система заснована на державній власності й централізованих методах керування.

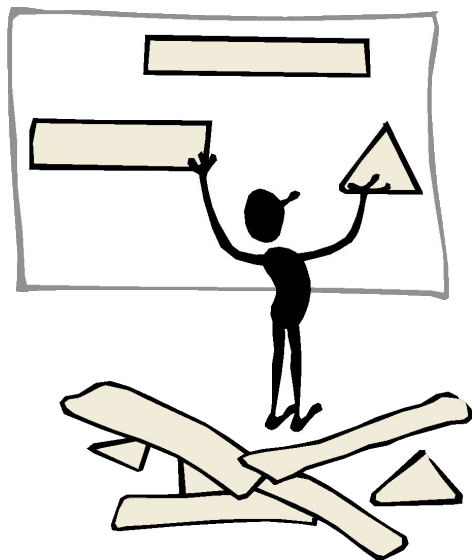
Держава володіє й розпоряджається найбільш важливими природними й капітальними ресурсами. Розподіл цих ресурсів здійснюється за допомогою планів, що пропонують що, як і скільки необхідно зробити. Для всіх господарюючих суб'єктів ці плани є обов'язковими для виконання.

Ринкова система характеризується пануванням приватної власності, широким розвитком обмінних відносин, здійснюваних за допомогою грошей.

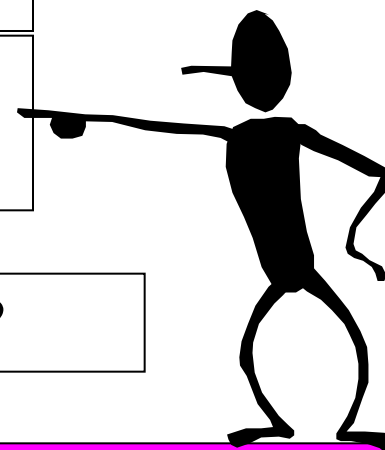
У ринковій системі діють специфічні стимули й принципи господарювання, засновані насамперед на **волі підприємництва, волі споживчого вибору**. Стимулом підприємницької діяльності й ринкового вибору виступає приватний економічний інтерес (**мотив прибутковості**). Усе це разом формують відносини змагальності (**конкуренції**), які реалізуються через систему **цін**.

Ціна - організатор і координатор у ринковій економіці.

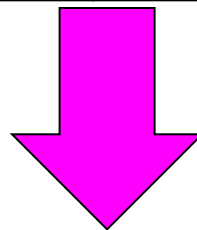
**РИНОК,
вигода, інтерес**

Традиції та звичаї	Плани та накази
--------------------	-----------------

↓
ЯК?

↓
ЧТО?

Змішана система, в якій присутні елементи всіх типів економічних систем

Традиційна

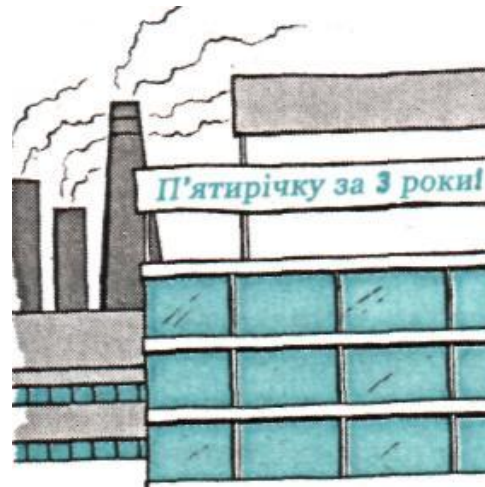
- Традиції, що передаються з покоління в покоління, визначають, які товари та послуги, як і для кого виробляти
- Застаріла технологія виробництва
- Переважання ручної праці
- Багатоукладність економіки
- Консерватизм і неприйняття нововведень

Командна

- Економічні рішення приймаються здебільшого представниками державної влади
- Відсутність у виробників свободи вибору
- Відсутність у виробників зацікавленості в підвищенні ефективності виробництва

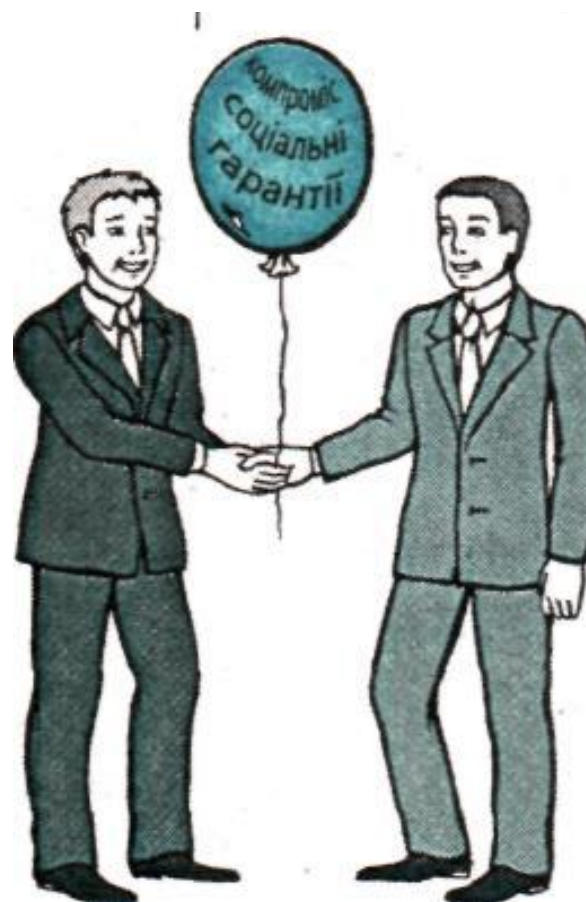
Ринкова

- Вільне вирішення основних економічних питань на основі ринкових механізмів регулювання
- Переважання приватної власності
- Економічні суб'єкти діють відповідно до особистих економічних інтересів
- Вільна конкуренція
- Мінімальний вплив держави

Змішана

- Поєднання приватного і державного секторів економіки, ринку і державного регулювання, капіталістичних тенденцій і соціалізації життя
- Компенсація недоліків ринкової економіки державним регулюванням
- Особиста участь держави у наданні соціальних благ

Типи економічних систем	Переваги	Недоліки
Командна (планова)	<ul style="list-style-type: none"> • Можливість концентрації зусиль і ресурсів на окремих напрямках економічної діяльності • Забезпечення економічної і соціальної стабільності, так званої «впевненості у завтрашньому дні»: відсутність явного безробіття, злиденності, доступність певного рівня освіти та медичного обслуговування 	<ul style="list-style-type: none"> • Неможливість швидкого розвитку і впровадження досягнень науково-технічного прогресу й забезпечення раціонального використання ресурсів • Відсутність свободи виробництва та споживання • Низький рівень задоволення потреб • Утворення «чорного ринку», хронічний дефіцит предметів споживання
Ринкова	<ul style="list-style-type: none"> • Сприяє ефективному розподілу ресурсів, тобто направляє ресурси у виробництво тих товарів та послуг, які потрібні суспільству найбільше («невидима рука ринку») • Свобода вибору діяльності підприємців • Сприяє підвищенню якості товарів та послуг, розширенню їх асортименту • Гнучкість, високий рівень адаптації в умовах змін • Стимулювання науково-технічного прогресу 	<ul style="list-style-type: none"> • Нерівний розподіл доходу, ринок орієнтований на задоволення потреб тих, хто платить гроші • Нестабільність розвитку, що призводить до інфляції, безробіття та соціального розшарування • Недостатнє фінансування наукових досліджень, сфери освіти • Послаблення конкуренції, що відбувається внаслідок злиття невеликі підприємств • Нераціональне відношення до природних ресурсів та оточуючого середовища
Змішана (розвинена змішана економіка)	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечення економічного зростання та економічної стабільності • Гарантія соціальної забезпеченості та соціальної справедливості • Захист і заохочення конкуренції, боротьба з монополіями • Забезпечення політичної стабільності • Стимулювання технологічних та організаційних інновацій • Підтримка освіти, культури, науки 	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутність стандартних схем розвитку • Необхідність розроблення національних моделей з урахуванням національної специфіки

Функції держави в змішаній економіці

Перерозподіл доходів за допомогою податкової системи і фондів централізованих коштів

Підтримка підприємств державного сектору економіки

Фінансування сфери освіти, культури, науки, забезпечення громадського порядку

Вплив на перерозподіл ресурсів між галузями економіки з метою запобігання безробіттю і спадам виробництва

Чинники, що впливають на виникнення особливостей національних моделей

Рівень і характер матеріально-технічної бази

Історичні та геополітичні умови формування суспільного устрою

Національні та соціокультурні особливості країни

Національні моделі економічних систем

Американська	Японська	Німецька	Шведська	Південно-корейська
<ul style="list-style-type: none"> • «Модифікована ринкова економіка» • Пріоритетна роль приватної власності • Держава здійснює оподаткування, цільові виплати, замовлення на товари та послуги, контроль за грошовою масою й відсотковими ставками 	<ul style="list-style-type: none"> • «Японський стиль керування»: система довічного найму, збільшення розміру заробітної плати в залежності від стажу роботи на цьому підприємстві, значна роль профспілок • Провідна роль держави у сферах програмування економічного розвитку, структурної, інвестиційної і зовнішньоекономічної політики 	<ul style="list-style-type: none"> • Високий ступінь державного втручання в економіку • Участь держави в наданні соціальних благ • Створення сприятливих умов для приватного підприємництва • Антициклічне регулювання 	<ul style="list-style-type: none"> • Широке повноваження держави з регулювання соціально-економічного життя • Значна частина доходів приватного сектору економіки перерозподіляється в бюджет на соціально-економічні потреби • Високий рівень життя, сприятливі умови для набуття освіти і професійної підготовки 	<ul style="list-style-type: none"> • Взаємодія чіткого державного планування і ринкових механізмів • Держава контролює галузі економіки, що потребує значних первинних капіталовкладень • Держава створює пільгові умови для інвестицій і експорту товарів

Перехідні (постсоціалістичні) економіки

Особливість перехідних економік полягає в тому, що вони поєднують риси командної економіки, і форми організації виробництва, які більшою або меншою мірою характерні для ринкової економіки.

Формування приватного сектору економіки; створення умов для вільного підприємництва

Сприяння економічній відокремленості товаровиробників на основі приватної та змішаної форм власності

Реформування державного сектору, оренда або приватизація державного майна

Формування ринкової інфраструктури, яка має сприяти ефективній організації виробництва

Реформування системи ціноутворення на підставі ринкових механізмів

**Завдання
постсоціалістичних держав із
перехідною
економікою**

Приватизація

- **Приватизація** - процес переходу підприємств із державної форми власності в приватну.
- **Приватизаційний сертифікат** — цінний папір, який свідчить про право його власника на володіння частиною державної власності, а також на участь у приватизації власності.

Аукціонний продаж майна

Середні та малі підприємства
сфери послуг
Великі підприємства на
конкурсній основі

Безкоштовна передача кожному
громадян: нові його частки в
державному майні шляхом видачі
приватизаційних сертифікатів

Командна економіка

Командна економіка - форма економічної організації, при якій матеріальні ресурси перебувають у державній власності й розподіляються урядом. Уряд зобов'язує окремих осіб і підприємства діяти відповідно до централізованого економічного планування. Командна економіка характеризується високим рівнем централізації функцій керівництва економікою й застосуванням директивних методів керування.

Ознаки Командної економіки:

- -державна твердо регулює виробництво, обмін, розподіл продукції;
- -використовуються адміністративні методи наказів, товаровиробничих вимог;
- -установлюються чіткі плани по проведенню тієї або іншої продукції, наданню послуг;
- -низька якість виготовленої продукції;
- -державна повністю регулює економіку.

- Характерною рисою командної економіки є монополізм виробництва, який в остаточному підсумку гальмує науково-технічний прогрес. Державне регулювання цін, монополізм виробництва, гальмування технічного прогресу закономірно породжує економіку дефіциту. Парадокс є в тому, що дефіцит виникає в умовах загальної зайнятості й майже повного завантаження виробничих потужностей.

Недоліками системи є:

- - нездатність забезпечити ріст ефективності господарської діяльності;
- - породжувана державним монополізмом дефіцитність економіки;
- - знищення всяких економічних стимулів у суб'єктів економіки;
- - найвищий ступінь ідеологізації економіки;
- - розростання бюрократичного апарата;
- - несприйнятливність до досягнень НТП;
- - апатія, байдужність і правовий нігілізм серед населення.

- Що ж стосується *переваг*, то ми змогли знайти тільки одне: така система може себе виправдати тільки в екстремальній ситуації, коли необхідні тверді й рішучі, а часом і єдині заходи (війна, національне нещастя і т.д.)

Командна економіка

- У цій економічній системі рішення про те, ЩО, ЯК і ДЛЯ КОГО виготовляти, ухвалюються з єдиного центру, яким звичайно є голова держави.
- Командна економіка в порівняно чистому вигляді існувала, наприклад, у державі прадавніх інків. Через багато століть схожа економічна система склалася в СРСР і інших соціалістичних країнах. У цей час таку економіку можна знайти лише на Кубі й у Північній Кореї.
- У централізованій економіці всі матеріальні ресурси й продукти виробництва звичайно належать державі.
- Узгодження економічної діяльності відбувається за допомогою планів (планова економіка). Розрахунок плану в реальному житті відбувається так: усі існуючі в країні промислові й сільськогосподарські підприємства повідомляють наверх, скільки вони могли б зробити наступного року. Ці цифри підсумуються й з невеликими виправленнями становлять план, який потім вертається на ті ж підприємства.

Що?

- Основна лінія така: оборона й утвір капіталу - первинні, товари народного споживання - вторинні. На це радянська людина витрачає зарплату - такий і його вибір; у результаті будь-який дефіцит або достаток приведуть до зниження або підвищення цін на товари народного споживання (це, у свою чергу, веде до негативного або позитивному обороту, а в остаточному підсумку - до певного перерозподілу ресурсів). І поки товарів було мало, ті, хто займався центральним плануванням, могли вирішувати, скільки необхідно споживати. А якщо товар з'явиться на прилавках, то його моментально розкуплять по тій простій причині, що мати пару черевиків на розмір більше краще, чим зовсім їх не мати. На державному рівні ухвалюються рішення щодо засобів виробництва, капітального майна й військових видатків. Особливого натиску зазнає промисловість, прямий тиск позначається на електрифікації, транспорті, гірничодобувній, хімічній промисловості і т.п.), так і в колективнім сільському господарстві.

Як?

- Роль приватних підприємств незначна. На їхньому місці ми бачимо типовий радянський завод, який є власністю держави. Директорові заводу не належить яка-небудь частка капіталу, але він одержує зарплату набагато вище середньої, а також має ряд інших привілеїв, причому частка привілеїв у сумарному його доході росте з рангом його крісла. У нього два головні завдання: виконати план і забезпечити своїм робітником прожитковий мінімум, незалежно від результатів господарської діяльності. Директор - ланка в жорстко вибудованій ієрархічній системі керування: його підлеглий зобов'язаний виконувати його наказ точно так само, як він виконує наказ міністерства. Він зовсім не зацікавлений в ефективнім використанні виділених його підприємству ресурсів, а можливість "пограти" зі звітністю геть-чисто відбиває в нього полювання до мінімального прояву ініціативи.
- Уся радянська економіка нагадує піраміду з основою нагорі:
- Держплан - Рада міністрів - місцевий райком - підприємство.

Для кого?

- У величезній мері економіка працює на безпеку країни й на майбутнє. Дуже відомі західні економісти говорять, що часто радянські романи оповідають про те, як доброчесний юнак зустрічає не менш доброчесну дівчину, як вони разом розкривають змову ворогів народу, разом сідають за трактор і виходять переможцями в битві, у якій немає супротивника, - у битві за врожай. Існує цілий ряд економічних механізмів, до яких прибігає система, щоб лівова частина заробленого доходу діставалася не цим безвісним героям, а оборонній промисловості, яка буде стерегти їхній сон. Наприклад, товари на всіх рівнях виробництва обкладаються більшими податками (так званий податок з обігу, у корені відрізняється від податку на дійсну додану вартість). У результаті населення може спожити лише частину товарів, що випускаються їм, точно так само, як західна економіка використовує оподаткування для перекладу ресурсів у сектор соціальних державних програм. Ще один подібний механізм - установлення високої стартової ціни товару, що визначає його високу остаточну ціну в порівнянні з вартістю. Третій механізм стосується тих товарів, купити які не можна взагалі (житло) і які одержують лише обрані. Увесь комплекс цих заходів веде до страшного явища, про який уже говорилося - до подавленої інфляції, коли гроші втрачають свою цінність не тому, що їх занадто мало, щоб купити що-небудь, а тому, що купити попросту нема чого. Причому з кожним новим витком такої політики темп інфляції наростає.